

Отже, прийняття висновку експерта судом можна розглядати як головну та визначальну мету оцінки діяльності експерта. Тому існує нагальна потреба перегляду процедури розрахунку орієнтовного розміру відшкодування моральної шкоди.

Перелік джерел посилання

1. Лоза Ю. Я. Допустимість висновку експерта в адміністративному судочинстві. *Форум права*. 2011. № 2. С. 531–534 URL: <https://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11ljavac.pdf> (дата звернення: 10.02.2022).
2. Савкіна Т. В., Єгорова Т. М., Сліпець О. О. та ін. Методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди. Харків, 2017. 62 с.
3. Рішення Окружного адміністративного суду м. Києва. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101329406> (дата звернення: 10.02.2022).
4. Рішення Рівненського міського суду Рівненської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80020195> (дата звернення: 10.02.2022).
5. Рішення Сихівського районного суду м. Львова. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99630316> (дата звернення: 10.02.2022).
6. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81170675> (дата звернення: 10.02.2022).
7. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85994105> (дата звернення: 10.02.2022).
8. Селина Е. В. Доказывание с использованием специальных познаний по уголовным делам : монография / под ред. А. А. Хмырова. Москва, 2003. 123 с.
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (у ред. від 08.09.2021 р. № 1720-IX). URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.02.2022).
10. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (у ред. від 16.11.2021 № 1875-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 10.02.2022).

Наталія Василівна Мартиненко,
доктор філософії з публічного правління та адміністрування,
науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Мін'юсту України, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3234-0689>,
e-mail: natalmartynenko@gmail.com

Критерії визначення розміру грошової компенсації за завдану моральну шкоду

Nataliia Martynenko

Criteria for Determining the Monetary Compensation for Inflicted Moral Damage

Анотація. Проаналізовано чинне вітчизняне цивільне законодавство щодо критеріїв визначення розміру грошової компенсації за завдану моральну шкоду. Зроблено висновок, що зміст цих критеріїв у законодавстві не розкрито, а це спричиняє певні труднощі їх практичного правозастосування.

Ключові слова: моральна шкода, грошова компенсація, судово-психологічна експертиза, душевні страждання, правозастосування, відшкодування збитків.

Abstract. The current domestic civil legislation on the criteria for determining the monetary compensation for inflicted moral damage is analyzed. It is concluded that the content of these criteria in legislation is not disclosed, and thus it results in certain difficulties in their practical law enforcement.

Keywords: moral damage, monetary compensation, forensic psychological examination, mental suffering, law enforcement, compensation.

У деяких зарубіжних країнах інститут компенсації моральної шкоди давно існує та є невід'ємною складовою їх правової системи. В Україні цей інститут перебуває у стані розвитку й вимагає доопрацювання. Компенсація моральної шкоди є не менш необхідною, аніж відшкодування збитків. Проблема визначення розміру компенсації моральної шкоди та критеріїв, що дають змогу доволі точно обчислити її грошовий еквівалент, досі залишається актуальною. Це пов'язано з тим, що питання захисту особистості, її немайнових прав і благ є такими само пріоритетними, як захист прав власності.

За статистикою Міністерства юстиції України, судово-психологічних експертиз за фактами про завдання моральної шкоди 2020 р. призначено 1920, або 3,04 % від загальної кількості позовів про стягнення моральної шкоди (із них у цивільному судочинстві — 892, або 46,45 % від загальної кількості призначених

психологічних експертиз, або 2,22 % від загальної кількості справ у цивільному процесі). Подано позовів про стягнення моральної шкоди з 01.01.2020 р.— 62 978 (із них у цивільному судочинстві — 40 091, або 63,65 % від загальної кількості позовів). Мінімальний орієнтовний розмір відшкодування за завдання моральних страждань — 6 мінімальних заробітних плат (далі — МЗП) за фактом образи, решта порушень прав — понад 9—12 МЗП [1].

Відповідно до ч. 1—3 ст. 23 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України):

«1. Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

2. Моральна шкода полягає:

1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

3. Якщо інше не встановлено законом, моральна шкода відшкодовується грошовими коштами, іншим майном або в інший спосіб.

Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості» [2].

Наведені критерії не дають змоги судам виробити єдиний підхід до визначення розміру грошової компенсації за завдану моральну шкоду. Судова практика суперечлива. Часто можна простежити відсутність принципу справедливості. Як розрахувати суму, яку слід компенсувати, якщо постраждали почуття,

честь, переконання, репутація, уподобання, пристойність, приватне життя тощо? Виникає потреба оцінити саме ці збитки, зважаючи на стандарти психіатрії та психології.

Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 611 ЦК України:

«1. У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема:

<...>

4) відшкодування збитків та моральної шкоди» [2].

Європейський суд з прав людини зауважує, що «національні суди мають вибирати способи такого тлумачення, які зазвичай можуть включати акти законодавства, відповідну практику, наукові дослідження тощо» [3].

Слід зауважити, що об'єктом оцінювання моральної шкоди є почуття людини, тобто дуже особиста категорія, саме тому визначення розміру моральної шкоди потрібно здійснювати суб'єктивно із застосуванням об'єктивних критеріїв до обставин життя потерпілого.

Моральна шкода завжди має психологічний характер. Відшкодування моральної шкоди має на меті виправити або компенсувати психологічні ситуації, що виникли внаслідок скоєного правопорушення.

Чинне вітчизняне законодавство має певні прогалини в регулюванні інституту компенсації моральної шкоди. У ст. 23 ЦК України названо певні критерії для визначення розміру грошової компенсації за завдану моральну шкоду, однак зміст цих критеріїв не розкрито, що спричиняє певні труднощі їх практичного правозастосування. Існує потреба в опрацюванні та подальшому законодавчому закріпленні єдиної системи для визначення розміру грошового відшкодування моральної шкоди.

Перелік джерел посилання

1. Назаров О. А. Судово-психологічна експертиза у справах про відшкодування моральної шкоди [Електронний ресурс]. URL: <https://rd.ua/storage/lessons/1166/188%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%9D%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E.%D0%90..pdf> (дата звернення: 14.05.2022).

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.05.2022).
3. Справа «Воловик проти України» (заява № 15123/03) : рішення п'ятої секції Європейського суду з прав людини від 06.12.2007 р., Страсбург (із випр.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_336#Text (дата звернення: 14.05.2022).

Михайло Миколайович Матяш,

доктор медичних наук, професор, заслужений лікар України,
завідувач кафедри загальної і медичної психології Національного
медичного університету імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна,
e-mail: drmatias@gmail.com

Володимир Михайлович Сопов,

соціальний психолог, адвокат, завідувач лабораторії діагностики
моральної шкоди ГО «Спілка фахівців соціологічних та психологічних
досліджень», м. Київ, Україна, e-mail: 3800320@gmail.com

Методологія застосування загальновідомих психодіагностичних методик під час дослідження моральної шкоди

Mykhailo Matias, Volodymyr Sopor

**Methodology of Application of Well-Known Psychodiagnostic
Methods while Researches on Moral Harm**

***Анотація.** У доповіді розкрито практичні напрацювання авторів щодо процедури, послідовності та системи контролю психологічних досліджень моральної шкоди потерпілих за судовими справами впродовж 2015—2022 років.*

***Ключові слова:** моральна шкода, психологічне дослідження, методологія.*

***Abstract.** The report reveals practical best practices of the authors on procedure, sequence and control system of forensic psychological evaluations on moral harm of victims in court cases during 2015—2022.*

***Keywords:** moral harm, psychological evaluation, methodology.*

На відміну від прецедентного судочинства Європейського суду з прав людини, в Україні діє принцип змагальності судового процесу, зокрема, під час доказування моральної шкоди.

Згідно з принципом змагальності суд оцінює докази, надані позивачем [1], і визначає розмір грошового відшкодування моральної шкоди [2], якщо ці докази виявляться переконливими.

Вимагаючи від позивача доведення факту завдання моральної шкоди, чинне законодавство не роз'яснює, як саме це робити. Таке роз'яснення містить Постанова Верховного Суду України у справі № 761/24076/15-ц: особа «з метою захисту свого права на отримання відшкодування завданої їй моральної шкоди зверталася до спеціаліста-психолога, для підтвердження дійсного існування та ступеня тяжкості своїх моральних страждань, понесені